

ԳԻԾԵՐ ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

II

ԻՆՔՆԱԴԱՏԱՍՏԱՆ

Որո՞նք էին Օտեանի նախընտրածները իր այսքան երկերուն մէջէն, եւ ի՞նչ էր առհասարակ իր կարծիքը իր երկերուն արժէքին մասին:

Դժուար էր հարցումը, որովհետեւ դժուար էր տրուելիք պատասխանը:

Բայց Օտեան սրտաբաց եղաւ ու անկեղծ իր դատումներուն, իր տեսակ մը ինքնադատաստանին մէջ:

«Վէպերս, — ըսաւ, — բամբուխի սառնակն են յաճախ: Անոնք գրուած են օրը օրին, շատ անդամ տեղ լեցնելու համար: Անոնք գրուած են որպէսզի կարգացուին ու թերթ քշել տան: Անոնք, ներողութիւն, իմ փիմերս են»:

Արդարեւ այդպէս են անոնց մեծ մասը: Օտեանի վէպերուն քիչերը միայն պիտի ապրին գրականութեան մէջ, անոնք, որ գրուած են սիրով, գրական մարդու նախանձարեղութեամբ: Բայց որո՞նք էին այդ քիչերը:

«Այո՛, յաջողածներ ալ կան անշուշտ վէպերուս մէջ: Նախ՝ յիշե՛մ Յեղափոխութեան Մակարոյժները, որ թէեւ 1920-ին հատորով տպուած, բայց գրուած է Սահմանադրութենէն առաջ արտասահմանի մէջ, ուր այնքան կ'եռարկուածակցական կեանքը: Յաջողած է այս վիպակը, որովհետեւ իրական կեանքն է ան իրական տիպերով: Հոն, զանազան անուններու տակ ներկայացուած են շարք մը հանրային գործիչներ, ինչպէս Չերազը, Ճանկիւլեանը, Պաթաղը, եւայլն: Չեմ ուզեր սակայն երեւան հանել, թէ ինչ անուններու տակ գծած եմ զանոնք, թէ եւ անցած ըլլայ երկու տասնեակ մը տարի: Այսքանն ալ ըսի առ ի հետաքրքրութիւն:

«Անշուշտ պէտք է յիշել նաեւ Փանջունիին նուիրուած զոյգ հատորներս, Առաքելութիւն մը ի Ծապլվար եւ Ընկեր Փանջունի վասպուրականի մէջ, որոնք նախ «Բիւզանդիոն»ի մէջ լոյս տեսան: Ասոնք ալ կեանքէն քաղուած են,

մանաւանդ առաջին հատորը: Ու ասկէ թերեւս անոնց գտած յաջողութիւնը: Երբ առաջին անգամ լոյս ընծայեցի «Բիւզանդիոն»ի մէջ՝ շատեր կարծեցին, թէ Փանջունիի տիպարն ալ իրական դէմք մըն է: Նոյնիսկ երկու վանեցիներ գրաւ էին բռներ Փանջունիին իրական թէ երեւակայական տիպար մը ըլլալուն մասին, եւ նոյնիսկ դրամ դրեր ազգային հաստատութեան մը տրուելու համար: Անշուշտ որ երկրորդը շահեցաւ գրաւը, որովհետեւ իրական դէմք մըն է Փանջունին, այլ տեսակ մը ընդհանուր տիպար է, խտացումը յեղափոխական թիփերուն: Նոր էր հատորով լոյս տեսեր առաջին գիրքը, երբ օր մը Ջաւարեան կամուրջին վրայ բռնեց զիս. «Եթէ հարուստ ըլլայի, ըսաւ, այս գիրքէն հազարաւոր օրինակ կը գնէի ու կը բաժնէի մեր բոլոր ընկերներուն»: Արդարեւ, շատ ժողովրդականութիւն գտաւ այս գործս. ամէն մարդ ինքզինքը կը տեսնէր հոն, կամ իր բարեկամը, կամ իր դրացին: (Արամին համար ալ կը պատմեն որ մինչեւ մեռած օրը գրպանին մէջ ունէր Փանջունիի այս նամակները, ու յաճախակի կը կարդար):

«Բայց պէտք է ըսեմ, որ առաջին գիրքը աւելի յաջողած է քան երկրորդը: Ու բնական է այդպէս ալ պիտի ըլլար: «Առաքելութիւն մը ի Ծապլվար»ին տիպարները քաղած եմ անձամբ ճանչցած մարդոցս զիմագծութենէն, այսինքն՝ զանոնք ուսումնասիրած եմ քան տարի մը: «Ընկեր Փանջունի ի վասպուրական»ը, ընդհակառակը ինծի պատմուած թիփերն են, իմ լսածներս:

«Յաջող են նաեւ Իզնատ աղայի մասին գրածներուս կարգ մը կտորները: Անոնցմով կարելի է լաւ հատոր մը կազմել, լաւագոյնները ընտրելով: Լոյս տեսած են մեծ մասամբ «Իզնատ Աղայ»ի եւ «Շաւիղ»ի մէջ: Իզնատ Աղան ալ իրական թիփ մըն է հակառակ շատերու կարծիքին: Ան խմորի մը տիպարն է:

«Թերթօն-վէպերս, ինչպէս ըսի, մեծ մա-